

Marian Arszyński

"Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege", R. XXI, 1967; R. XXII, 1968 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 23/1 (88), 73-78

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

s. 87—92, 3 il. Skutkiem działania czasu i zmian w pierwotnym układzie obciążeń statycznych zachwiana została konstrukcja środkowej części pałacu będącego dziełem J. B. Neumanna i zawierającego znaczne dzieło Tiepola. Autor przedstawia przebieg i wyniki badań statycznych oraz omawia wykonane na tej podstawie prace zabezpieczające (stabilizacja gruntu betonowymi palami, wzmocnienie fundamentów i kolumn).

L. Landschreiter, *Die neue Farbgebung im Treppenhaus der Würzburger Residenz (Nowa kolorystyka klatki schodowej wüzburgskiej rezydencji)*, s. 92—93. Autor omawia rekonstrukcję pierwotnej kolorystyki ścian, która dokonana została na podstawie odkrytych śladów (płaszczyzny jasnoszare laserowane ochra, ornamenty białe, laserowane kolorem jasnoszarym, balustrady srebrnoszare).

H. Caspary, *Das Bopparder Triumpfkreuz (Krzyż z łuku tęczowego w Boppard)*, s. 94—101, 6 il. W wyniku poprzedzonej dokładnym opisem analizy stylu na tle porównawczym autor określa datę powstania rzeźby na ok. 1230 r. Dobry na ogół stan zachowania sprawia, że konserwację ograniczyć można było w zasadzie do usunięcia przemałowań i do zabiegów utrwalających. W ich wyniku zabezpieczono odsłoniętą warstwę malarską z ok. 1300 r. (pierwotna była w bardzo złym stanie). W czasie prac w głowie figury odkryto schowek na relikwie.

L. Engstler, *Die Sicherung des kulturellen Erbes als völkerrechtliche Verpflichtung nach der Haager Konvention vom 14. Mai 1954 zum Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten (Zabezpieczenie dziedzictwa kulturalnego jako zobowiązanie prawa międzynarodowego według Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 r. w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktów zbrojnych)*, s. 101—117, 1 il. Obszerne, źródłowo skomentowane omówienie tekstu konwencji na tle sytuacji prawno ustrojowej NRF, z licznymi analitycznymi rozważaniami dotyczącymi zasadniczych pojęć i terminów) np. dobro kultury, zabytek sztuki, zabytek przyrody itd).

ÖSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR KUNST UND DENKMALPFLEGE. Wyd. Österreichisches Bundesdenkmalamt, Wiedeń, Kwartalnik.

Rocznik XXI (1967).

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje.

F. Klauner, *Der „Mathematische Turm“ des Stiftes Kremsmünster und die Gemäldegalerie („Wieża matematyczna“ i galeria obrazów opactwa Kremsmünster)*, s. 1—16, 7 il. Artykuł stanowi próbę monograficznego ujęcia historii dwóch zasadniczych elementów kompleksu zabudowań znanego opactwa i zreferowania ich problematyki konserwatorskiej.

G. Kodolitsch, *Die Bauplastik von St. Marien im Paradiese (Rzeźba architektoniczna St. Marien im Paradiese)*, s. 16—27, 10 il. Omówienie problematyki artystycznej, ikonograficznej i konserwatorskiej ciekawego zespołu rzeźby architektonicznej.

F. Walliser, *Die Entdeckung und Sicherung eines gotischen Wandgemäldes in der Pfarrkirche von Goldegg im Pangau (Odkrycie i zabezpieczenie gotyckiego malowidła ściennego w kościele parafialnym w Goldegg w Pangau)*, s. 27—31, 5 il. Sprawozdanie z odkrycia i wstępnego zabezpieczenia cennego zabytku malarstwa ściennego, uzupełnione uwagami

H. Fredrich, *Bericht über die Tagung der Landesdenkmalpfleger in Münster-Westfalen (Sprawozdanie ze zjazdu konserwatorów krajowych w prowincji Münster w Westfalii)*, s. 118—123, 2 il. Problemowe omówienie wycieczki naukowej stanowiącej jeden z punktów programu zjazdu. Najwięcej miejsca poświęcono problemom konserwacji kamienia (portal kościoła St. Patrokus w Soest), sanacji zespołów starożytnych (Soest, Lippstadt), kolorystyki fasad (Ostönen).

Kunstdenkmäler-Inventarisierung in Mitteleuropa — Verzeichniss der bisher erschienenen Bände (Inwentaryzacja zabytków w środkowej Europie — spis dotychczas opublikowanych tomów), s. 123—142. Redakcja zestawiała tutaj bardzo przydatną bibliografię inwentarzy zabytków w porządku topograficznym.

Personalia.

Kronika.

Recenzje.

Bibliographie zur Kunstgeschichte von Sachsen-Anhalt, bearbeitet von S. Harksen, Berlin 1966 (H. H. Möller), s. 150—151.

Landkreis Lauf an der Pegnitz: Die Kunstdenkmäler von Mittelfranken, 11. Bd. (P. Strieder), s. 151—153.

Die Kunstdenkmäler der Stadt Schleswig, Bd II, Die Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holstein, 10. Bd, München-Berlin 1966 (W. J. Müller), s. 153—154.

F. Maurer, *Die Kunstdenkmäler des Kantons Basel — Stadt V. Die Kunstdenkmäler der Schweiz* 52, Basel 1966.

B. Anderes, *Die Kunstdenkmäler des Kantons St. Gallen IV*, Die Kunstdenkmäler der Schweiz 53, Basel 1966 (T. Breuer), s. 154—156.

R. Haman — McLean, *System einer topographischen Orientierung in Bauwerken*, Marburg 1965 (B), s. 156.

Marian Arszczyński

dotyczącymi jego problematyki artystycznej i konserwatorskiej.

J. Felmayer, *Eine Zeichnung von Roelant Savery in Berlin. Die topographische Situation Innsbrucks um 1600 in ihrer Beziehung zur Zeichnung Saverys (Rysunek Roelanta Savery'ego w Berlinie. Topograficzna sytuacja Innsbrucka około 1600 i jej stosunek do rysunku Savery'ego)*, s. 31—38, 2 il. Omawiając wzmiankowany rysunek autor analizuje krytycznie dotychczasowy stan wiedzy o topografii miasta na przełomie XVII i XVIII w.

W. Wegner, *Zur Zeichnung Saverys und zur Tätigkeit niederländischer Landschaftler um 1600 in Tirol (W sprawie rysunku Savery'ego i działalności niderlandzkich pejzażystów w Tyrolu około 1600)*, s. 38. Autor uzupełnia poprzedni artykuł, przedstawiając omawiany rysunek na tle twórczości innych artystów.

W. Kitlitschka, *Der Gartenpavillon des Schlosses Obersiebenbrunn in NÖ (Pawilon ogrodowy zamku Obersiebenbrunn w Dolnej Austrii)*, s. 39—47, 5 il. Autor omawia ciekawą problematykę artystyczną i konserwatorską wymienionego zabytku.

M. Koller, *Zwei Barockaltäre in Jentendorf und das Werk J. J. Reslers (Dwa barokowe ołtarze w Jentendorf a twórczość J. J. Reslera)*, s. 47—54, 6 il. Omawiając szczegółowo problematykę artystyczną i konserwatorską dwóch mniej znanych zabytków, autor

dostarcza cennych przyczynków do dokładniejszego poznania warsztatu J. J. Reslera.

M. Leithe-Jasper, *Archivalien zur Baugeschichte des Palais der Böhmischen Hofkanzlei in Wien (Archiwalia do historii budowy pałacu czeskiej kancelarii dworu w Wiedniu)*, s. 54—57, 3 il. Szczegółowe omówienie bogatych materiałów źródłowych umożliwiających dość dokładne odtworzenie historii budowy i późniejszych przekształceń wymienionego pałacu.

Recenzje

H. Bibek, E. Lichtenberg, *Wien — Bauliche Gestalt und Entwicklung seit der Mitte des 19. Jh.* (Swittalek), s. 57.

Kunstgeschichtliche Anzeigen, NF VI 1963/64, Hefte 1/2, 3/4. (Mossler), s. 57.

R. E. Straub, Th. Brachert, *Konservierung und Denkmalpflege*, Teile 1, 2. (Kortan), s. 57.

Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. Jg XII. 1963 (W. Kitlitschka), s. 58.

Amtlicher Führer durch die Staatlichen Schlösser, Gärten und Burgen in Hessen (Leithe-Jasper), s. 58.

E. Bracharz, *Die Burgen im unteren Inntal* (Gritsch), s. 58.

E. Forssman, *Palladios Lehrgebäude* (W. Kitlitschka), s. 59.

Jahrbuch der Berliner Museen, 7 Bd. 1965 1 H. (E. Doberer), s. 59.

Mitteilungen des Kremser Stadtarchivs, Bd. 1—3, 1961—1963 (W. Kitlitschka), s. 59.

H. S. Plenderleith, *La Conservation des antiquités et de oeuvres d'Art* (G. Tripp), s. 59.

E. Fründt, *Sakrale Plastik*, Mittelalterliche Bildwerke in der DDR (E. Doberer), s. 60.

B. Heinzl, *Bartholomeo Altomonte* (Hömann-Weingartner), s. 60.

A. Hejj-Detari, *Altungarischer Schmuck* (Hömann-Weingartner), s. 61.

H. Kastner, *Die Geschichte der Technischen Hochschule in Wien* (Swittalek), s. 61.

K. Galas, *Museum der Bildenden Künste in Budapest, Italienischen Renaissanceporträts* (Leithe-Jasper), s. 61.

J. Genthon, *Die grosse Zeit der neuen französischen Malerei* (E. Bacher), s. 61.

P. N. Mussbacher, *Das Stift Lilienfeld* (E. Bacher), s. 61.

P. Pieper, *Der Dom zu Münster* (G. Hajos), s. 61.

E. Steenbock, *Der kirchliche Prachteinband im frühen Mittelalter* (Unterkirchner), s. 61.

R. Haman-Mc Lean, *System einer topographischen Orientierung in Bauwerken* (Höfer), s. 63.

Monumentorum Tutela Ochrana Pamiatok, 1. Bd. (Redakcja), s. 63.

Zeszyt 2, stron 75, ilustracje.

G. Tripp, *Drei Werke gotischer Holzskulptur und ihre Restaurierung (Trzy zabytki gotyckiej rzeźby drewnianej i ich konserwacja)*, s. 65—84, 23 il. Autorka zajmuje się trzema zabytkami dużej klasy — wielofigurową kompozycją z nieistniejącego ołtarza w Oppenberg w Styrii (ok. 1490), Madonną z Dzieciątkiem z ołtarza św. Bernarda w Zwettl (ok. 1500) oraz poliptykiem z Grades (po 1500). Po omówieniu przeprowadzonych prac i uzyskanych wyników autorka charakteryzuje problematykę artystyczną zabytków na tle dotychczasowego stanu badań.

J. Zykan, *Eine Plastik von Thomas Straiff in Hollenthon (Rzeźba dłuta T. Straiffa w Hollenthon)*, s. 84—89. Na podstawie analizy stylu przeprowadzonej z uwzględnieniem innych dzieł mistrza, autor przypisuje mało dotąd nauce znaną rzeźbę Chrystusa Bolesiciwego T. Straiffowi, datując ją na koniec XV w. W aneksie do artykułu G. Zehetmaier krótko charakteryzuje przebieg prac konserwatorskich w czasie których odsłonięto pierwotną polichromię zabytku.

J. Zykan, *Die ehemalige Dominikanerkirche in Krems und ihre ursprüngliche Polychromierung (Kościół poddominikański w Krems i jego pierwotna polichromia)*, s. 89—99, 17 il. W nawiązaniu do historii budowy i kolejnych przekształceń obiektu, autor omawia bogatą polichromię figuralną i ornamentálną wnętrza wyróżniając dwie fazy jej powstania — koniec XIII w. w prezbiterium i początek XIV w. w korpusie nawowym.

H. Kühnel, *Die gemalten Grabdenkmäler vom Herzog Philipp von Kärnten und Heinrich Graf von Salm im Chor der ehemaligen Dominikanerkirche in Krems (Malowane nagrobki księcia Filipa Karyneckiego i Henryka hrabiego von Salm w prezbiterium kościoła poddominikańskiego w Krems)*, s. 100—105, 4 il. Autor omawia odkryte w czasie prac konserwatorskich nagrobki z końca XIII w. namalowane na ścianie prezbiterium kościoła w Krems, podkreśla unikalność tej formy nagrobka i doszukuje się w niej bezpośrednich wpływów włoskich.

M. Lejskova-Matyasowa, *„Livische Figuren“ am Sgraffito-Haus zu Weitra und ihre graphischen Vorlagen (Sceny według Liwiusza na sgraffitowej ścianie domu w Weitra i ich graficzne wzory)*, s. 105—110, 10 il. Charakterystyka bogatej dekoracji konserwowanego ostatnio domu w Weitra w Czechosłowacji, której zasadniczym elementem są opatrzone napisami sceny z historii starożytnego Rzymu wg Liwiusza. Wspólnego wzoru graficznego dla omówionej dekoracji i dla szeregu innych zabytków tego typu autorka doszukuje się w drzeworytach Ammana i Bocksbergera umieszczonych w popularnych wydaniach historii Liwiusza z ok. 1573 r.

H. Ebner, *Steirische Ortsansichten des XV Jh. auf einem Altarflügel in Obdach (Piętnastowieczne widoki styryjskich miejscowości na skrzydle ołtarzowym z Obdach)*, s. 110—115, 7 il. Po przeprowadzeniu analizy ikonograficznej i historycznej zabytku, autor próbuje identyfikować występujące w tle widoki z konkretnie istniejącymi miastami — m. in. z Obdach i Weisskirchen.

W. P. Bauer, *Aussergewöhnliche Korrosionen an Gold-Kupfer-Silber-Legierungen (Nadzwyczajne procesy korozyjne stopów złota, miedzi i srebra)*, s. 115—123, 13 il. Dokładne sprawozdanie z badań laboratoryjnych, których wyniki uzupełnione badaniami źródłowymi nad historią techniki — umożliwiły określenie przyczyn wystąpienia korozji. W aneksie podana została podstawowa literatura.

M. Koller, *Dürnstein — zur Dokumentation (Dürnstein — w związku z dokumentacją)*, s. 124—130, 7 il. Dokumentacja badań odkrywkowych ścian zewnętrznych wieży kościoła w Dürnstein mających na celu określenie pierwotnej kolorystyki. Przedstawione wyniki dają dokładny obraz kolejnych warstw tynków i barwników i ustalają podstawowe dane technologiczne.

P. Leisching, *Bestrebungen der Forschungsgesellschaft für den Wohnbau zur Schaffung eines Ortskernerhaltungsgesetzes (Dążenia Towarzystwa do Badań Problemów Budownictwa Mieszkaniowego do stworzenia ustawy chroniącej zabytkowe ośrodki osiedleńcze)*, s. 131—133. W nawiązaniu do krótkiej informacji wstępnej autor przytacza pełny tekst projektu ustawy opracowany na sesji wymienionego Towarzystwa w Klagenfurcie.

Recenzje.

L. Pühringer-Zwanowetz, *Matthias Steinl*, Wien-München 1966 (W. Kitlitschka), s. 134—136.

K. Kalinowski, *Steinl im Schlesien* (Steinl na Śląsku), s. 136—140, 1 il. Uzupełnienie omawianej powyżej publikacji oraz wywodów recenzenta uwagami dotyczącymi działalności artysty na terenie Śląska.

H. Dornik-Eger, *Franz Anton Pilgram, der Baumeister von Schloss Riegersburg (Franz Anton Pilgram, budowniczy zamku Riegersburg)*, s. 141—152, 15 il. W oparciu o materiały archiwalne autor przedstawia szczegółowo historię przebudowy pałacu (głównie w latach 1731—55), ustalając — wbrew dotychczasowym poglądom — autorstwo Pilgrama. Wyniki badań archiwalnych poparte są analizą stylu uwzględniającą ważniejsze dzieła austriackiego baroku.

F. Windisch-Graetz, *Das neue Schlossmuseum in Riegersburg (Nowe muzeum zamkowe w Riegersburg)*, s. 152—154, 4 il. Krótka informacja o urządzeniu w pięciu pomieszczeniach zamku wystawy XVIII wiecznych mebli i sprzętów przez Muzeum Sztuki Stosowanej w Wiedniu.

G. Winner, *Die Diözesanbibliothek in St. Pölten (Biblioteka diecezjalna w St. Pölten)*, s. 155—163, 15 il. Sprawozdanie z prac mających na celu przywrócenie dawnego wyglądu i funkcji pomieszczeniom biblioteki opactwa St. Pölten oraz mieszczącej się tamże biblioteki biskupiej. Trwające 5 lat prace obejmowały konserwację licznych malowideł ściennych, stiuków i elementów wystroju oraz zmierzały do odtworzenia pierwotnego układu wnętrza i ustawienia sprzętów.

G. Heinz, M. Koller, *Ein Spätwerk von Johann Heinrich Schönfeld im Stift Reichersberg am Inn (Późne dzieło Johanna Heinricha Schönfelda w biskupstwie Reichersberg nad rzeką Inn)*, s. 164—165, G. Heinz przedstawia próbę ustalenia autorstwa obrazu na podstawie analizy stylu, zaś M. Koller charakteryzuje krótko przeprowadzone prace konserwatorskie (odczyszczenie, dublowanie, retusze).

Aus der Geschichte der Denkmalpflege (Z historii ochrony zabytków).

O. Trapp, *Der Wiederaufbau des Bergfrieds von Schloss Tirol (Odbudowa głównej wieży zamku Tyrol)*, s. 166—169, 6 il. Po zreferowaniu historii obiektu autor omawia przebieg jego restauracji i częściowej rekonstrukcji (lata 1882—1914), analizując prace w świetle ówczesnych poglądów konserwatorskich.

A. Machatschek, *Der Parthenon von Athen — Schicksal und Denkmalpflege (Partenon ateński — jego losy i konserwacja)*, s. 169—178, 13 il. Przedstawiając historię Partenonu od chwili jego wzniesienia do czasów najnowszych, autor uwypukla przede wszystkim te momenty jego dziejów, które pozwalały w poszczególnych okresach historycznych prześledzić narastanie i kolejne przemiany zainteresowań historycznych i starożytniczych oraz ewolucję poglądów na sposoby opieki nad zabytkami i ich konserwacji.

G. Hajos, *Die Erneuerung und der Neubau der mittelalterlichen Kathedrale von Pécs in XVIII und XIX Jh. Aus der Geschichte der ungarischen Denkmalpflege (Renowacja i wzniesienie od nowa średnio-wiecznej katedry w Pécs w XVIII i XIX w. Z dziejów węgierskiej ochrony zabytków)*, s. 179—185, 9 il. Autor przedstawia historię budowy katedry, która swój zasadniczy kształt uzyskała w XII w., a następnie omawia jej kolejne przekształcenie do momentu XVIII-wiecznej renowacji, która zachowała jednak i wyeksponowała szereg elementów średniowiecznych. Z kolei omówiony został przebieg XIX-wiecznych prac, w wyniku których — po częściowej przebudowie w początku stulecia — katedrę rozebrano prawie całkowicie, aby ją następnie zbudować od nowa. Projekt, który stanowił daleką trawestację stanu dawnego, wykonany został i zrealizowany w latach osiemdziesiątych przez F. von Schmidta.

Mittelalterliche Glasmalerei — Neufunde, Restaurierungen und Erforschung (Średniowieczne witraże — nowe znaleziska, konserwacja i badania), s. 186—209,

28 il., 4 tabl. Pod tym wspólnym tytułem opublikowano szereg komunikatów i sprawozdań — E. Frodl-Kraftowej, E. Bachera, W. P. Bauera, W. Kratzela, K. Löschta. Dotyczą one problematyki artystycznej i technicznej zabytkowych witraży lub ich fragmentów, nie znanych lub słabo znanych nauce, (depozyty w Muzeum Historycznym miasta Wiednia, fragmenty z kościoła w Spitz, witraż z klasztoru Heiligenkreutz). Pośród referowanej problematyki technologicznej na szczególną uwagę zasługują wyniki badań ołowianych ramek, szkła i farb.

Recenzje.

U. D. Korn, *Die romanische Farbverglasung von St Patrokli in Soest*, 17 Sonderheft der Zeitschrift Westfalen, Münster 1967 (E. Bacher), s. 210.

W. Buchowiecki, *Handbuch der Kirchen Roms*, Wien 1967 (G. Masanz), s. 210.

Die Deutschen Inschriften, 10 Bd, 3. Bd der Wiener Reihe: Die Inschriften Niederösterreichs, 1. TL., bearb. von H. H. Hornung, Wien 1966 (E. Bacher), s. 210.

Die Denkmäler des Rheinlandes: C. W. Clasen, Mönchengladbach, Düsseldorf 1966.

E. Verheyen, *Duisburg*, Düsseldorf 1966 (E. Bacher), s. 210—211.

W. Hirschberg, A. Janata, *Technologie und Ergologie in der Völkerkunde*, Mannheim 1966 (M. Koller), s. 211.

N. Stola w, *Controlled Environments for Works of Art in Transit*, London 1966 (M. Koller), s. 211—212.

H. Hutter, *Die Handzeichnung*, München 1966 (F. Eppel), s. 212.

K. Sotriffer, *Die Druckgraphik*, München 1966 (E. Eppel), s. 212.

H. Dürst, *Alessandro Magnasco*, Teufen 1966 (M. Koller), s. 213.

L. Gerevich, *A budai var feltarasa*, Budapest 1966 (G. Hajos), s. 213—214.

Art and Archeology Technical Abstracts, 6 Bd., No. 1, 2, New York 1966 (M. Koller), s. 215—216.

M. Kubinszky, *Adolf Loos*, Budapest 1967, (G. Hajos), s. 216.

Sammlung „Religiöse Volkskunst“ mit der alten Klosterapotheke im ehemaligen Ursulinenkloster, Veröffentlichungen des Österreichischen Museums für Volkskunde, 12. Bd., Wien 1967 (B. Wykopal), s. 216.

A. Czobor, *Holländische Landschaftsbilder*, Budapest 1967 (B. Wykopal), s. 216.

O. Pächt, J. J. G. Alexander, *Illuminated Manuscripts in the Bodleian Library Oxford*, 1. Bd. Oxford 1966 (M. Zykan), s. 216.

Rocznik XXII (1968).

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje.

G. Schmidt, *Eine Heilige Margareta aus dem Umkreis der „Schönen Madonnen“ in Marseille (Rzeźba św. Małgorzaty z Marsylii z kręgu „Pięknych Madonn“)*, s. 1—6, 6 il. Autor przedstawia zwięźłą analizę mało znanej rzeźby z muzeum w Marsylii, traktując ją jako przyczynek w dyskusji nad zagadnieniem Pięknych Madonn. Analiza, operując bogatym materiałem porównawczym, wykazuje powiązania tego obiektu z salzburskim kręgiem rzeźb miękkiego stylu, a także z Pięknymi Madonnami z Torunia, Krumłowa i Mariapfarr.

J. Zykan, *Zur Bauplastik von St Stephan (W sprawie rzeźby architektonicznej katedry św. Stefana)*, s. 6—15, 31 il. Autor omawia dwie grupy rzeźby architektonicznej. Do pierwszej zalicza fragmenty odkryte w czasie prac ziemnych lub odkrywkowych i kwalifikuje je jako należące do architektury późnoro-mańskiej. Zabytki drugiej grupy — zespół bliżej dotąd nie zbadanych zworników prezbiterium — autor poddaje dokładnej analizie ikonograficznej i stylistycznej, datując je na ok. 1340.

W. Blauensteiner, *Restaurierungsarbeiten im Winterpalais des Prinzen Eugen (Prace konserwatorskie w pałacu zimowym księcia Eugeniusza)*, s. 16—21, 7 il. Sprawozdanie z prac konserwatorskich przeprowadzonych w dwóch reprezentacyjnych salach pałacu. Prace obejmowały zabezpieczenie statyczne stropów, odczyszczenie obrazów plafonowych połączone z usunięciem przemałowań i częściową konserwację — względnie rekonstrukcję — obić, sztukaterii i boazerii.

F. Eppel, *Innenrestaurierung der Wallfahrtskirche Sonntagberg NÖ (Konserwacja wnętrza kościoła pielgrzymkowego Sonntagberg w Dolnej Austrii)*, s. 24—38, 18 il. Dokładne omówienie prac konserwatorskich przeprowadzonych we wnętrzu kościoła zbudowanego w latach 1706—32 wg. planów J. Prandtauera na miejscu świątyni gotyckiej. Prace miały charakter kompleksowy obejmując całe wnętrze i wszystkie elementy jego wyposażenia — malowane i marmoryzowane stiuki ścian, złocenia, ołtarze, obrazy oraz freski sklepienne. Poza przeprowadzonymi wyjątkowo w kilku miejscach rekonstrukcjami elementów powtarzalnych, zabiegi — polegające m. i. na wzmocnieniu struktury, usunięciu pleśni, ogólnym odświeżeniu, drobnych retuszach — miały na celu maksymalne zachowanie zabytkowej substancji i unikanie rekonstrukcji.

U. Ocherbauer, *Die Aussenrestaurierung der Probstei-Haupt und Stadtpfarrkirche zu Heiligen Blut in Graz (Konserwacja ścian zewnętrznych głównego kościoła miejskiego p. w. Najświętszej Krwi w Grazu)*, s. 39—43, 10 il. Wielokrotnie przebudowywany kościół, który swój ostateczny kształt zewnętrzny otrzymał w XVIII w., poddany został z zewnątrz zabiegom oczyszczającym i wzmacniającym, a następnie — po drobnych rekonstrukcjach tynku — pomalowany zgodnie z odkrytymi śladami na kolor jasnoszary.

O. Wächter, *Die Restaurierung einer armenischen Evangelisten-Handschrift (cod. 242) aus der Bibliothek der Mechitaristen-Congregation in Wien (Konserwacja armeniejskiego rękopisu ewangelii (kodeks 242) z biblioteki kongregacji mechitarystów w Wiedniu)*, s. 43—47, 4 il. Sprawozdanie z przeprowadzonej konserwacji iluminowanego rękopisu z XIV w. Skutkiem zniszczenia spoiwa zarówno w substancji papieru, jak w warstwie malarskiej dzieło groziła całkowita zagłada. Dokładnie omówione zabiegi polegały m. in. na wstępnym umocnieniu warstwy malarskiej klejem rozpylanym pod małym ciśnieniem, a następnie na nasyceniu kart roztworem specjalnie preparowanej celulozy metylowej.

H. Friesinger, H. Mitscha-Märheim, *Die Ausgrabungen in der Wallburg „Schanze“ in Thumau bei Gars NÖ. Ein Vorbericht (Sprawozdanie wstępne z wykopalisk na terenie grodu „Szaniec“ w Thumau koło Gars w Dolnej Austrii)*, s. 48—51, 7 il. Sprawozdanie z akcji wykopaliskowej prowadzonej w latach 1966—67 na terenie dużego i silnie obwarowanego grodu, który rozpoznano jako umocnienie wzniesione w początkach X w. na terenie noszącym ślady wcześniejszego zasiedlenia.

J. Pfundner, *Nachtrag zum Bestand der historischen Glocken Österreichs (Uzupełnienie do inwentarza historycznych dzwonów w Austrii)*, s. 52—59, 9 il. Uzupełnienie dzieła: A. Weissenböck, J. Pfundner, *Tönendes Erz*, Wien 1961, zawierające dane inwentarzowe i opis dalszych 47 zabytkowych dzwonów.

Recenzje.

S. Thurm, *Deutscher Glockenatlas*, 2. Bd, Bayrisch-Schwaben, München 1967 (J. Pfundner), s. 60.

U. Flieder, F. Loidl, *Stephansdom — Zerstörung und Wiederaufbau, Chronik und Dokumentation (Veröffentlichungen des Kirchenhistorischen Instituts*

der katholisch-theologischen Fakultät der Universität Wien, 3. Bd., Wien 1967 (M. Zykan), s. 60—61.

R. Fleischer, *Antike Bronzestatuetten aus Carnuntum*, Römische Forschungen in Niederösterreich, 4. Bd., Graz-Köln 1966 (H. Trimmel), s. 61.

G. Torselli, *Palazzi di Roma*, Milano 1965 (G. Schiokola), s. 61.

Farbige Bildwerke des Mittelalters im Rheinland. Gesamtkatalog zur Ausstellung des Landeskonservators Rheinland im Rheinischen Museum Bonn, Düsseldorf 1967 (M. Koller), s. 61—62.

H. Phelps, *Alemanische Holzbaukunst*, Wiesbaden 1967 (G. Masanz), s. 63.

Kunstdenkmäler in Österreich, Ein Bildhandbuch, Darmstadt 1967 (E. Bacher), s. 63.

Personalia

Eduard Hütter zum Gedächtnis (T. Hoppe), s. 63 — 64.

Zeszyt 2, stron 63, ilustracje.

R. Wagner-Rieger, *Stielwandel der städtebaulichen Komposition im Bereiche der Wiener Ringstrasse (Przemiany stylowe kompozycji urbanistycznej w rejonie Ringstrasse w Wiedniu)*, s. 65—82, 23 il. Artykuł stanowi pierwszą próbę analizy i klasyfikacji poszczególnych faz budowy nowej dzielnicy Wiednia na terenie dawnych obwarowań miejskich zniszczonych w r. 1857.

G. Künstler, *Der „Traditionalist“ Adolf Loos („Tradycjonalista“ Adolf Loos)*, s. 83—90, 9 il. Na przykładzie kilku wiedeńskich budowli autor analizuje mało dotąd eksponowany tradycjonalistyczny nurt w twórczości jednego z czołowych architektów 1 poł. XX w.

G. Kapner, *Monument und Altstadtbereich — zur historischen Typologie der Wiener Ringstrassendenkmale (Pomnik w dzielnicy staromiejskiej — w związku z typologią pomników w rejonie wiedeńskiej Ringstrasse)*, s. 90—97, 9 il. Autor omawia ważniejsze pomniki na Ringstrasse, analizując przede wszystkim zmiany zachodzące w sposobie i w intencjach ich fundacji (mecenat cesarski, fundacje bogatego mieszczaństwa, akcje partii politycznych).

W. Frodl, *Aktuelle Denkmalpflege: Altstadtsanierung (Kronika konserwatorska — sanacja zespołów staromiejskich)*, s. 98—100. Ogólne uwagi dotyczące podstaw prawnych oraz spraw organizacyjnych i finansowych sanacji zespołów staromiejskich w Austrii.

Internationale „Carta“ über die Erhaltung und Restaurierung von Kunstdenkmälern und Denkmalgebieten. Venedig 1964 (Międzynarodowa Karta Ochrony i Konserwacji Zabytków Sztuki i Zespołów Zabytkowych, Wenecja 1964), s. 100—101. Niemiecki przekład całej treści dokumentu.

H. Wesjak, *Sanierungsmassnahmen an der Festung Hohensalzburg und am Linzer Schloss im Hinblick auf die Sanierung von Althäusern (Zabiegi sanacyjne w twierdzy Hohensalzburg i w zamku w Linz jako przyczynek do zagadnienia sanacji zabytkowych domów mieszkalnych)*, s. 102—111, 15 il. Obszerne omówienie szczegółów organizacyjnych i techniki robót mających na celu usunięcie przyczyn zagrożenia statyki dwóch wielkich obiektów zabytkowych. Po dokładnym zbadaniu sytuacji wykonano szereg skomplikowanych zabiegów, jak zakładanie betonowych

plomb, palowanie gruntu, torkretowanie podłoża, murów i sklepień, wciąganie stalowych wieńców i stężeń itp.

H. Foramitti, *Die Photogrammetrie im Dienste der österreichischen Denkmalpflege (Fotogrametria w służbie austriackiej ochrony zabytków)*, s. 112—123, 20 il. Po wstępnych uwagach historycznych autor przedstawia zwięzłą charakterystykę techniki fotogrametrycznej w zastosowaniu do potrzeb ochrony zabytków i omawia różne możliwości jej stosowania praktycznego. W aneksie wybór ważniejszych publikacji z tej dziedziny.

Recenzje.

F. Mielke, *Die Geschichte der deutschen Treppen*, Berlin-München 1966 (R. Wagner-Rieger), s. 124.

E. Rothe, *Buchmalerei aus zwölf Jahrhunderten*, Berlin 1966 (G. Schmidt), s. 125.

A. Stange, *Kritisches Verzeichnis der deutschen Tafelbilder vor Dürer*, 1. Bd., München 1967 (G. Schmidt), s. 125—126.

H. Aurenhammer, *Lexikon der Christlichen Ikonographie*, 6. Lieferung von s. 481—640, Wien 1967 (J. Zykan), s. 126—127.

E. Guldán, *Eva und Maria — Eine Antithese als Bildmotiv*, Graz-Köln 1966 (B. Brenk), s. 127.

Jahrbuch der rheinischen Denkmalpflege, XXVII — Berichte über die Tätigkeit der Restaurierungswerkstatt in den Jahren 1961—1965, Kevelaer 1967 (M. Koller), s. 127—128.

B. Mühlethaler, *Kleines Handbuch der Konservierungstechnik*, Bern 1967 (M. Koller), s. 128.

Zeszyt 3/4, stron 95, ilustracje.

E. Gąsiorowski, *Das altstädtische Rathaus in Thorn (Toruń), (Ratusz staromiejski w Toruniu)*, s. 129—139, 10 il. Artykuł zawiera omówienie historii obiektu, charakterystykę przeprowadzonych w latach 1958—64 prac badawczych, konstrukcyjno-budowlanych i konserwatorskich oraz analizę problemów związanych z adaptacją ratusza na cele ekspozycyjne muzeum okręgowego.

M. Stackelberg, *Ein Denkmal frühmoskovitischer Baukunst und seine Restaurierung — die Dreifaltigkeit Kathedrale des Sergiev Klosters in Zagorsk bei Moskau (Zabytek wczesnomoskiewskiej architektury i jego konserwacja — katedra Świętej Trójcy klasztoru Sergiusza w Zagorsku koło Moskwy)*, s. 139—144, 7 il. Autorka przedstawia historię zespołu katedralnego i omawia poszczególne jego elementy, poświęcając szczególną uwagę katedrze, którą charakteryzuje na tle ówczesnego budownictwa cerkiewnego. W nawiązaniu zreferowano przebieg prac konserwatorskich wykonanych w 1966 r. pod kierownictwem V. I. Baldina. W ich wyniku przywrócono został dawny kształt dachów katedry; ponadto dokonano szeregu drobniejszych napraw i uzupełnień.

S. Hartwagner, *Schablonierte sowie bemalte Holzdecken in Kärnten und ihre Restaurierung (Stropy drewniane w Karyntii malowane przy pomocy szablonu i ich konserwacja)*, s. 146—164, 26 il. Obszerny artykuł omawiający stan badań nad tą techniką zdobniczą i przedstawiający na szerokim tle porównawczym problematykę techniczną, artystyczną i konserwatorską grupy zabytków datowanych na okres późnego gotyku oraz baroku. Wykonane zabiegi obejmują utwardzenie drewna żywicami sztucznymi, utrwalenie warstwy malarskiej i — w wypadku motywów powtarzalnych — daleko idącą rekonstrukcję.

G. Pretterebner, *Das Vesperbild von Ströngberg — eine unbekannte Pieta in Oberösterreich (Pieta z Ströngberg — nieznaną zabytek z terenu Górnej Austrii)*, s. 165—170, 4 il. Komunikat sygnalizujący odnalezienie w czasie akcji inwentaryzacyjnej interesującej rzeźby ze sztucznego kamienia. W wyniku analizy stylu na tle porównawczym autor zalicza zabytek do kręgu salzburskiej rzeźby miękkiego stylu i datuje na lata 1420—25.

M. Zykán, *Zwei gotische Madonnenstatuen und ihre Restaurierung (Dwie gotyckie rzeźby Madonn i ich konserwacja)*, s. 171—184, 12 il. Artykuł poświęcony jest dwóm mało znanym zabytkom rzeźby kamiennej — Madonnie z wiedeńskiego klasztoru salezjanek oraz Madonnie z kościoła farnego w Imbach. Po przedstawieniu udokumentowanej źródłowo historii obiektów w XVII i XVIII w. przeprowadzona została wnikliwa analiza stylu z uwzględnieniem licznych analogii, w wyniku której rzeźby datuje się na lata 1320—30.

J. Zykán, *Über die Restaurierung der Madonna im Salesianerinnen-Kloster (O konserwacji Madonny z klasztoru salezjanek)*, s. 185—187, 2 il. Sprawozdanie z przebiegu konserwacji rzeźby przeprowadzonej w pracowni Federalnego Urzędu Konserwatorskiego. Obejmowała ona połączenie pęknięć za pomocą międzyklamer i kitów, drobne uzupełnienia kamienia w partiach włosów i rąk, zdjęcie przemaalowań i niewielkie retusze polichromii połączone z częściową jej rekonstrukcją.

R. Hausmann, *Über die Restaurierung der Imbacher Madonna (O konserwacji Madonny z Imbach)*, s. 187—188, 1 il. Sprawozdanie z konserwacji przeprowadzonej w wyżej wymienionej pracowni. Ze względu na zły stan zachowania pierwotnej polichromii odstąpiono od jej odsłonięcia, ograniczając się do odkrycia dobrze zachowanej warstwy z okresu baroku.

Ausbau und Erneuerung von Kirchen im Werke Clemens Holzmeisters (Działalność Clemensa Holzmeistra w zakresie rozbudowy i odnawiania kościołów), s. 188—200, 32 il. C. Holzmeister omawia swoje prace w formie obszernych objaśnień do bogatego materiału fotograficznego. Wyjaśnienia te komentuje i uzupełnia redakcja. Z jedenastu przedstawionych prac przykładowo wymieniłem warto: romański kościół św. Jerzego w Kolonii (1929—30); usunięcie XIX-wiecznych przróbek, wprowadzenie nowego systemu oświetlenia, katedra św. Jadwigi w Berlinie (1930—32); przystosowanie do potrzeb liturgicznych nowo kreowanego biskupstwa, kościół parafialny w Obergurgl-Ötztal (powiększenie gotyckiego kościoła przez przybudowanie korpusu nawowego).

J. Gritsch, *Die Fassadenrestaurierung am Katzungshaus in Innsbruck (Konserwacja fasady domu w Innsbrucku)*, s. 201—205, 12 il. Omówienie prac konserwatorskich idących w kierunku usunięcia zmian wprowadzonych w XIX w. i naprawienia szkód powstałych w czasie działań wojennych. Przedmiotem głównych zabiegów były pochodzące z I poł. XVI w. płasko-rzeźby figuralne zdobiące wykusz. Po uzupełnieniu ubytków przywrócono im czytelną jeszcze miejscami polichromię. Odtworzono także polichromię pozostałych części fasady.

M. Koller, *Untersuchungen am Palais Trautson in Wien — zur ursprünglichen Baugestalt, Fassadenfärbelung und Innendekoration (Badania pałacu Trautson w Wiedniu — w sprawie jego pierwotnego kształtu architektonicznego, kolorystyki fasad i dekoracji wnętrza)*, s. 206—217, 19 il. Autor referuje wyniki badań archiwalnych i architektonicznych podjętych przy pałacu zaliczanym do najlepszych dzieł J. B. Fischera von Erlach, w związku z adaptacją tego zabytku dla potrzeb Ministerstwa Sprawiedliwości. Badania stwierdziły m. i. rodzaj pierwotnych tynków, charakter kolorystyki fasad (kolory szaroniebieski i biały)

oraz zakres zmian wprowadzonych do projektu lub dokonanych w okresie późniejszym. W trakcie badań odkryto szereg cennych stropów stiukowych, których ze względu na stan zaawansowania prac adaptacyjnych nie udało się zachować.

Personalia.

W. Frodl, *Karl Ginhart zum 80 Geburtstag* (K. Ginhartowi w 80 rocznicę urodzin), s. 219.

Recenzje.

K. Wehlte, *Werkstoffe und Techniken der Malerei*, Ravensburg 1967 (M. Koller), s. 220—221.

D. Radoscay, *A kozepkori Magyarorszag faszobrai*, Budapest 1967 (G. Hajos), s. 221—222.

M. Mojzer, *Holländische Genremalerei*, Budapest 1967.

J. Vegh, *Deutsche und böhmische Tafelbilder des XV. Jh.*, Budapest 1967 (E. Bacher), s. 222.

K. Degen, *Die Bau — und Kunstdenkmäler des Landkreises Breslau*, Frankfurt/M, 1965 (E. Bacher), s. 222.

O. Uhl, *Moderne Architektur in Wien von Otto Wagner bis Heute*, Wien 1966 (E. Zinsler), s. 222—223.

W. Götting, G. Grüll, *Burgen in Oberösterreich*, Schriftenreihe der Oberösterreichischen Landesbaudirektion, Wels 1967 21. Bd., (G. Clam-Martinic), s. 223.

Wir besuchen Burgen und Schlösser, 1. Bd., Deutschsprachige Schweiz, Zürich 1967 (G. Clam-Martinic), s. 223.

Die Kunstdenkmäler der Schweiz — Die Kunstdenkmäler des Kantons Basel Stadt, 5. Bd., Basel 1966. *Die Kunstdenkmäler des Kantons St. Gallen*, 4. Bd., Basel 1966.

Die Kunstdenkmäler des Kantons Aargau, Bd. 4, 5, und V, Basel 1967.

Die Kunstdenkmäler des Kantons Aargau, 5. Bd., Basel 1967 (I. Höfer), s. 223—224.

E. Poeschel, *Zur Kunst — und Kulturgeschichte Graubündens*, Ausgewählte Aufsätze, Zürich 1967 (M. Zykán), s. 224.

Marian Arszyński

SOBSZCZENIA. Wyd. Ministerstwo Kultury SSSR — Wsiesojuznaja Centralnaja Nauczno-Issledowatielskaja Laboratorija po Konsierwacyi i Riestawracyi Chudożestwiennych Cennostiej (WCNILKR). Moskwa. Wydawnictwo ciągłe, nieperiodyczne.

Tom 21 (1968), stron 134, ilustracje.

Pod redakcją W. W. Filatowa, obejmuje artykuły: Ju. I. Grenberg, *Naukowo techniczne badanie dzieł sztuki*, s. 3—26, 5 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Autor omawia metodologię naukowo-technicznego badania dzieł sztuki. Kolejne rozdziały poświęcono badaniu technicznemu, technologicznemu, atrybucji i ekspertyzie dzieł sztuki. Autor kładzie nacisk na kompleksowy charakter badań, na wzajemne uwarunkowanie danych analizy przeprowadzanej metodami chemicznymi, fizycznymi, mineralogicznymi i biologicznymi i na dążenie do stosowania obiektywnych kryteriów oceny stanowiących podstawy do ustaleń ekspertyzy i atrybucji. Bibliografia — 33 pozycje.

T. I. Berlin, *Spektrograficzne metody badania w praktyce konserwatorskiej*, s. 26—36, 3 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Metodyka i wnioski metodologiczne z badań śladów Co, Ni, Si, Mn, C, S w zabytkach z żelaza i stali, oraz Zn, As, Bi, Cu, Ag, Fe w zabytkach z cyny i ołowiu, na drodze emisyjnej analizy widmowej, przeprowadzanej przy pomocy spektrografu ISP 28 i fotometru klinowego S.T. 7. Do badań pobierano próby metalu po ok. 10 mg, formowano je do postaci granulki, którą umieszczano w elektrodzie spektrografu wykonanej z czystego aluminium. Bibliografia — 7 pozycji.

R. J. Kaganowicz, *Analiza chemiczna spoiw tempery jajowej w malarstwie sztalugowym przy zastosowaniu metody mikro*, s. 36—40, 1 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Opis mikrochemicznej metody analizy spoiwa tempery jajowej stosowanej w malarstwie sztalugowym. Metoda ta opiera się na tym, że białko jaja kurzego, w odróżnieniu od innych białek stosowanych w spoiwach malarskich, zawiera fosforany. Fosforany są wykrywane azotanowym roztworem molibdenianu amonu i monoetanoloaminy. Bibliografia — 14 pozycji.

A. W. Iwanowa, O. W. Lelekowa, W. W. Filatow, *Dobór materiałów i metod wykonawczych do utrwalenia polichromii ścian w mauzoleum Ghur-Emira*, s. 42—54, 2 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Konserwację malowideł ścian mauzoleum Ghur-Emira w rejonie Samarkandy (z 1405 r. n.e.) przeprowadzono w 1965 r. Zastosowane w czasie poprzedniej konserwacji przez G. N. Nikitina spoiwo kazeinowe nie dało w specyficznym klimacie środkowej Azji pożądanego rezultatu. Po wielu próbach zastosowano do konserwacji malowideł mauzoleum 6% roztwór żywicy silikonowej K—42 w szlucenie. Żywica stabilizowana była 1% emulsją octanu winylu z polimerem dwuetyloheksaakrylanu butylu. Bibliografia — 5 pozycji.

Ju. A. Ruzawin, *Konserwacja reliefów z papiermaché z zabytków architektury środkowej Azji*, s. 54—59, 1 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Opis konserwacji reliefów we wnętrzu mauzoleum Ghur-Emira wykonanych z warstw papieru bawełnianego klejonego klejem roślinnym, powleczonych zaprawą i malowanych. Konserwacja polegała na utrwaleniu reliefów ciepłym (50° C) 5% roztworem żelatyny. W celu hydrofobizacji i zabezpieczenia przed pleśniami i grzybami reliefy po utrwaleniu żelatyną, zaimpregnowano 6% roztworem żywicy K — 42 w ksylenie.

W. M. Teteriatnikow, *Konserwacja grecko-baktriańskiego falara*, s. 60—76, 6 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Konserwacja miedzianego falara obejmowała oczyszczenie, usunięcie tłuszczów przez moczenie w mieszaninie dwuchloroetanu i acetonu, stabilizację przez kąpiel w sześciometasforanie sodu, usunięcie chlorków sposobem elektrolitycznym, zabezpieczenie przez powleczenie roztworem mieszaniny poli-metakrylanu butylu i żywicy formaldehydowo-fenolowej. Bibliografia — 5 pozycji.

W. W. Filatow, *Konserwacja ikony mozaikowej „Sw. Mikołaj”*, s. 76—87, 7 il. Streszczenie w jęz. angielskim. Opis konserwacji ikony wykonanej techniką mozaikową na podłożu drewnianym, z przełomu XIII/XIV w., o wymiarach 15 × 19 cm, polegającej na wzmocnieniu spoiwości mozaiki mieszaniną wosku i damary, oczyszczeniu z zabrudzeń, przepunktowaniu ubytków, wypełnieniu otworów po owadach w drewnie podłoża i wzmocnieniu go mieszaniną wo-